

kenijen, ruim 160 parochies en twee eeuwen is een enorme materie, die het bemoeilijkt er bovendien te stijgen. Persoonlijk hadden we liever deze studie tot één dekenij beperkt gezien; wat aldus verloren ging in de breedte kon in de diepte best teruggewonnen worden. Deze bedenkingen doen niets af van onze grote waardering voor het gepresteerde werk. Het is een eerste stap, die uitnodigt tot een verdere uitdieping per dekenij of per parochie. Voor de studie van het godsdienstig en zedelijk leven in de zeventiende en achttiende eeuw in Vlaams-België is het een nuttig werkinstrument.

Wie een dorpsgeschiedenis wil schrijven over een of ander van die 160 hier behandelde lokaliteiten, doet er goed aan van deze studie gebruik te maken, temeer daar ze naast de specifiek kerkelijke gegevens vele inlichtingen bevat over half-kerkelijke of half-wereldlijke aangelegenheden als onderwijs en liefdadigheid en in het algemeen over het gewone, dagelijkse leven van 'de kleine man'.

Michel Cloet

D. H. A. Kolff en H. W. van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert over Mughal Indië, 1627. Kroniek en Remonstrantie* (WLV LXXXI; 's-Gravenhage: Nijhoff, 1979, vi + 361 blz., f95,-, ISBN 90 247 2173 3).

De geschriften van Francisco Pelsaert over Mughal Indië zijn geen reisverhalen zoals gewoonlijk het geval is met uitgaven van de Linschoten Vereeniging. Pelsaert geeft een geschiedenis van het Mughalrijk, *De Kroniek* en een rapport over de handel in de Mughalmaatschappij, dat hij de titel *Remonstrantie* gaf. Een duidelijke goed leesbare inleiding behandelt in twee hoofdstukken de achtergronden van deze bronnen. In de verantwoording van de uitgave, die past in een reeks beschrijvingen van India door Van den Broecke, Geleynsen en door de ambassadeurs Van Adrichem en Ketelaar, is sprake van andere - voornamelijk Engelse - bewerkingen, maar deze doen geen recht aan de tekst. Daarom was een Nederlandse publikatie gewenst.

Na een uiteenzetting van de methode van transcriptie en de opzet van het werk behandelt hoofdstuk I 'Pelsaerts leven en de Compagnies kantoren in het Mughalrijk'. Pelsaert, omstreeks 1595 geboren te Antwerpen treedt op zijn twintigste jaar onder borgtocht van een oom als assistent in dienst van de VOC, kamer Zeeland. Na enkele jaren in Batavia te hebben gewerkt, vertrekt hij in 1620 naar het kantoor te Surat, dat door Pieter van den Broecke met zijn commerciële en diplomatieke gaven tot grote bloei is gebracht. De Nederlanders leven er goed, in nauw contact met Armeniërs van wier handelsnet zij gebruikmaken en met wier vrouwen huwelijken worden gesloten. Van den Broecke wenst de Hollandse positie te verbeteren door goede vrienden te zijn met de Mughal-groten en hen te winnen met geschenken en met het beschikbaar stellen van schepen als dit nodig is. De handel wordt uitgebreid tot een groter aantal plaatsen, waaronder Agra. Pelsaert 'een expert persoon, wie de negotie en ook de sprake wel bekend is' (26), wordt hier in 1624 als hoofd heengezonden. In tegenstelling tot Van den Broecke, met wie hij aanvankelijk zeer bevriend is, blijkt Pelsaert een beter handelsman dan diplomaat. Hij is een goed koopman, die ook zijn eigen belangen weet te behartigen. Hij schrijft en praat veel, heeft belangstelling voor vrouwen, maar onderhoudt geen nauwe betrekkingen met het hof. Zoals blijkt uit zijn geschriften is hij geïnteresseerd en kritisch maar zonder een voorkeur voor hoge heren. Tot 1627 blijft hij in Agra en na een kort verblijf in Surat keert hij in december van dat jaar terug naar Nederland. In oktober 1628 zeilt hij uit met de Batavia, die voor de kust

van Australië schipbreuk lijdt. Als hij in Batavia terug is neemt hij in 1630 deel aan een expeditie naar Jambi, maar sterft in de zomer van dat jaar.

Het tweede hoofdstuk behandelt de geschriften met hun achtergrond. De regering in Batavia wenste ingelicht te worden over de mogelijkheden voor de handel in de verschillende gebieden en zij sturen een verzoek daartoe aan Van den Broecke, die dit doorgaf aan zijn ondergeschikten Geleysen en Pelsaert. Pelsaert heeft historische belangstelling maar kan deze niet kwijt in de *Remonstrantie*, zodat hij daarnaast en tegelijkertijd zijn *Kroniek* schrijft, die de geschiedenis van het rijk geeft met alle strijd om opvolging en de moord- en slachtpartijen die daarbij behoren. Er zijn twee naamloze versies van de *Kroniek* op het ARA bewaard gebleven. De tweede geeft belangrijke aanvullingen op de eerste en loopt in de tijd langer door. Ook de stijl van het laatste deel is anders. Deze is vloeiender en direkter, terwijl het terrein zich beperkt tot Gujarat en Surat, waar Pelsaert zich in 1627 ophield. Dat geen van de overgeleverde handschriften de naam van de auteur draagt is waarschijnlijk het gevolg van onenigheid tussen Pelsaert en Van den Broecke aan het einde van Pelsaerts verblijf in India.

Het is onmogelijk een samenvatting van de *Kroniek* te geven, die de geschiedenis van het Mughalrijk beschrijft van 1537 tot 1627, het jaar van Pelsaerts vertrek. Hij verontschuldigt zich voor onjuiste data, maar dat is het gevolg van 'de naelaticheyd off slofficheyt van de Indische geschiedenisschrijvers, daer hetgeene voor mijne tijden gepasseert is uut heb moeten translateeren' (239). Dit neemt niet weg dat het een kleurig, zij het ingewikkeld verhaal is geworden, vol opstandige prinses, listen en lagen van bondgenoten en verraders, waarbij het volk de lijdende rol speelt. Opvallend is de eenheid van de gebieden van Noord-India, Afghanistan en Cashmier. Het verhaal loopt achter elkaar door, niet verdeeld in hoofdstukken, waarbij een duidelijke betrokkenheid van de schrijver blijkt als hij gebeurtenissen beschrijft uit de tijd toen hijzelf in India was.

De *Remonstrantie* die wel in hoofdstukken is ingedeeld is duidelijk, informatief en boeiend door de vele aspecten die aan de orde komen op het terrein van de handel en van de Indische samenleving. Zo beschrijft Pelsaert bijvoorbeeld de teelt en bewerking van indigo, een van de belangrijkste uitvoerproducten van het gebied (255-264), de kwaliteiten en de plaatsen waar dit produkt te koop is. Een beschrijving van de jacht met luipaarden en met tamme herten is zeer interessant (299 vlg.). Hij toont zich een kritisch verslaggever, niet gespeend van moralisme, maar dat is niet hinderlijk. Het vergaren van rijkdom die na overlijden aan de vorst vervalt acht hij een ijdele bezigheid. Beter is het de armen te verzorgen (304). Het leven van aanzienlijke vrouwen opgesloten in de vrouwenvertrekken vindt hij zeer triest en hij vervolgt dan: 'Hier souden de vrouwen van onse landen eerst kunnen sien hoe geluckich dat sij gebooren sijn, wat vrijheyd dat boven haars gelijcken geschapen vrouwen van andere landen toegelaten wordt' (315).

De bewerking van de uitgave is goed. Het notenapparaat is beknopt, waar nodig uitgebreider. Alleen het citeren van de VOC-bronnen geschiedt op een wat omslachtige manier, terwijl letternoten, die traditioneel de tekstkritische opmerkingen bevatten, ontbreken. Deze zijn nu niet gemakkelijk op te sporen tussen de verklarende noten. De index met wijzigingen naar verklarende noten door middel van een cursief is voor de lezer die de termen niet direkt machtig is, een groot gemak. Minder duidelijk is de kaart, maar in de inleiding geven de auteurs titels van atlanten die dit probleem kunnen ondervangen. Onjuist is de mededeling dat een fotokopie van het *Copyboek*, een afschrift van het *Resolutieboek* van Surat, zich in het VOC-archief bevindt. Het is een Aanwinst en is te vinden in de collectie Aanwinsten eerste afdeling 1978 I.

Toch doen deze uitgezifte muggen geen afbreuk aan de waarde van het werk. Het zijn

boeiende en belangrijke teksten die op zorgvuldige wijze zijn bewerkt, waardoor zij de kennis omtrent Noord-India in de zeventiende eeuw vergroten.

M.E. van Opstall

Richard W. Unger, *Dutch Shipbuilding before 1800, Ships and Guilds* (Assen-Amsterdam: Van Gorcum, 1978, xi + 216 blz., f32,50, ISBN 90 232 1520 6).

De auteur van dit tweede deel in de serie 'Aspects of Economic History: The Low Countries' is als 'Associate Professor' verbonden aan de University of British Columbia te Vancouver en heeft reeds eerder studies over aspecten van de geschiedenis van de Nederlandse scheepsbouw het licht doen zien. Herziene versies van twee eerdere publikaties vormen het tweede en vijfde hoofdstuk van het hier te recenseren boek. Zij handelen respectievelijk over 'Ship Design, 1600-1800' en over de scheepmakersgilden in de periode tot 1600. Het eerste hoofdstuk heeft tot onderwerp 'Growth in Shipbuilding and the Contribution of Guilds', het derde 'Ship Design, 1600-1800', het vierde 'Governments and Shipcarpenters' Guilds', het zesde die gilden tussen 1600 en 1820 en het zevende 'The Market, Policy and Dutch Shipbuilding'. Een aanhangsel bevat de Engelse vertaling van de tekst van achttien gildebrieven. Deze door de stedelijke overheid gesanctioneerde reglementen betreffen uitsluitend gilden in Holland en Zeeland: hoewel de titel anders zou doen vermoeden beperkt het boek zich tot de genoemde twee provincies. De oudste van de brieven is een Dordtse uit 1437, de jongste een Amsterdamse uit 1803. Unger heeft in het Alkmaarse stadsarchief ook nog een gildebrief voor de scheepmakers uit 1808 aangetroffen. Daarvan heeft hij de tekst echter niet gepubliceerd omdat het hier gaat om een slechts op ondergeschikte punten gewijzigde versie van de wel door hem weergegeven brief uit 1521.

De auteur beschouwt studie van de gilden als het logische punt van uitgang voor onderzoek betreffende de geschiedenis van de scheepsbouwnijverheid in Holland en Zeeland. Weliswaar zijn in die gewesten steeds vele schepen gebouwd zonder dat de gilden daarmee enige bemoeienis hadden. In de Zaanstreek waar zich tijdens de zeventiende en achttiende eeuw toch een zeer groot aantal werven bevond heeft bijvoorbeeld nooit een scheepmakersgilde bestaan; ook de scheepsbouw op de werven der Admiraliteiten en Compagnieën ging vrijwel geheel buiten de gilden om (overigens vermeldt Unger dat het scheepmakersgilde te Zierikzee belast was met de recrutering van werklieden ten behoeve van de Admiraliteit van Zeeland). Niettemin hebben zijn onderzoekingen hem tot de overtuiging gebracht dat de gilden grote invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de Hollandse en Zeeuwse scheepsbouw in technisch opzicht, inclusief vorm en constructie van het geleverde product, en normen ('standards of practice') ingang hebben doen vinden die min of meer geldigheid verkregen voor de gehele scheepsbouwindustrie in de twee provincies.

De invloed die de gilden uitoefenden tot het begin van de zeventiende eeuw wordt door Unger zeer positief gewaardeerd. Zij vertoonden toen dan ook niet of nauwelijks de eigenschappen welke de ambachtsgilden in het algemeen bij vele historici en economen een slechte naam hebben bezorgd (Unger gebruikt in dit verband de uitdrukking 'ogres of repression'). Hun gildebrieven behelsden in het algemeen niet meer en geen gedetailleerder bepalingen dan voor een goed functioneren van de nijverheid nodig waren. Voorschriften die direct de invoering van nieuwe produktiemethoden afremden heeft hij uit de periode vóór 1600 niet gevonden. Daarentegen bevorderden de gilden naar zijn mening juist de toepassing van innovaties. Bovendien brachten zij een zekere stabiliteit in een bedrijfstak die